

РОМАН ДЕЛТА

први ток

ПАПИР СА ВОДЕНИМ ЗНАКОМ

други ток

ИКОНОСТАС СВЕГ ПОЗНАТОГ СВЕТА

Горан
Петровић

ИКОНОСТАС
СВЕГ ПОЗНАТОГ СВЕТА

Copyright © 2022, Горан Петровић
Copyright © овог издања 2022, ЛАГУНА

Ако имамо у виду величину света – онда је књижевност,
све што је досад написано, тек цитат издвојен у покушају
да се објасни суштина људског рода.

Скромни део тог навода је и „Роман делта“,
збирно узевши и засебно по књигама.

Једино човека некада може да чини и оно чега нема,
било да је изгубљено или да никада није ни постојало.

Зато на овом повлашћеном месту и нема цитата,
он заправо следи када се окрене страница...

ОДАВДЕ, ПА ДО МИЛЕ ВОЉЕ

ПРВИ ДЕО

МЛЕКО | 7

КРЕЧ | 15

ЗИД, ПРЕ ЊЕГА КРОВ | 22

УШЋЕ, ПРИСТАНИШТЕ | 32

СЛЕВА НАДЕСНО | 41

ЗДЕСНА НАЛЕВО | 50

МЛЕКО

„САДА И КОД НАС МОЖЕ ДА КИПИ!“

ЕТО МЕ! Примећено је да је Довоља неизлечиво далековид када је отприлике имао седам година. Пре тога, већина је сумњала. После тога, у бољитак се нико није уздао. Бог му је нашироко, више него другима дао. Међутим, изблиза, у многобројној сеоској породици то је значило разочарање – најмлађе дете ће мучније живети од дедова, родитеља, сестара, браће... А сви ће они са њим живети још теже. Извесно је да у сиротињској кући имају уста више, али не и руке које могу да раде – Довоља никада неће бити способан за послове од којих раб и иначе једва опстаје на оно мало земљице. У њиховом случају узете у најам, тако да на половину приноса одмах могу да забораве.

Чиме да га задуже? Он не види ни за толико да бере зеље крај самог пута, камоли по шумама да сакупља гљиве. Сломиће врат, пашће низ јаругу, забасаће и тамо где нема раскрснице... Довољно је да у торбицу грешком стави једну нагњечену бљувару, зелену

пупавку или мухару, кад она пусти мало „млекца“, затроваће и гљиве које су јестиве.

Чиме да га задуже? Неће видети да окопава, неће се држати врсте, уништиће струкове у корену... Мотиком ће, била она и најмања, повредити сопствене чукљеве... Обогаљиће се још више када стаса за срп, косу, секиру... Ко после да га пази таквог?! Не дај Боже да тророгим вилама пласти сено, убиће ближњег, некеме ће парожак кад-тад забити у трбух ил' међу вратне жиле. Ма, ни краће виле за полагање сена неће моћи да му дају, позледиће виме Гранави, јединој кравици коју имају, превелико име јој није помогло да порасте. Од то мало млека што даје – само је горе да млека немају уопште.

Чиме да га задуже? Умро би гладан испод стабла јабуке чије су се гране свиле сред најродније године. Није кадар ни зреле плодове да види, камоли да их раздвоји од оних који ће убрзо да сагњиле.

Чиме да га задуже? Само пипа уоколо, и на равном хода као да тумара, једва назире тек толико да ногом о ногу не запне... Ваљда му неће пасти на памет да опкорачује прошће.

Истина, надалеко види више него добро, неколико пута је непажљивим пастирима показао где су им одбегле козе или овце, јер може да их уочи чак на чуки за коју и није сигурно да ли припада обзору. И то не само пошто летња киша разјасни ваздух већ и када туста зимска магла све уоколо запоседне... Зато су га, после дужег већања, и задужили да чува Гранаву, ту једину кравицу коју су имали. Залута ли далеко, ипак ће моћи да види кућу. Изгуби ли негде Гранаву, ипак

ће моћи да је пронађе када се измакне. Да, то је најбоље, нека изводи кравицу на испашу и нека о њој брине, за више од тога и није! Међутим, да ништа не ради а да једе, при чему, ево, има већ више од осам година, то никако не може, поготово не на селу.

И пре него што је први пут кренуо, дали су му неколико савета, није да га нису волели:

– Довоља, упамти, не иди одмах иза Гранаве, знаш да може да се ритне!

– Дете, чакћи овим штапом лево-десно око себе, ако чујеш пскање, одмах одскачи на супротну страну, то се поскок спрема да уједе!

– Када водиш Гранаву на Доње појило, не надноси се, вода је ту дубока, зато се Доње појило, мада је у Горњем долу, тако и зове. Упаднеш ли, удавићеш се како зинеш да позовеш помоћ!

И он је, први пут пошавши, ни сам није знао зашто, све урадио сасвим супротно. Ишао је одмах, тик иза кравице. Мада се Гранава обично брецала и због једног обада, никада ничим није показала да јој он смета, није се ритала. Ишао је без штапа, није много прошло чуо је пскање, чак је осетио да му поскок лази уз лист ноге, али као зато да му се умили, а не да га уједе. А када је дошао на Доње појило у Горњем долу, одмах се наднео над воду, у жељи да сагледа сопствено лице. Није упао, а себе је зачудо видео, иако мало узљесканог. Па је сам себи и рекао, заправо довикнуо:

– Ето ме!

ОДОКА! Тако се Довоља сваког боговетног дана прихватао улара кравице и са њом кретао на околне

ливаде... Па се ослободио, од своје непуне девете године почео је да излази и на оне које су од села биле веома удаљене... Јер му и није било тешко да одока утврди где је трава бујнија, сочнија, где има мање корова, боце... Одавде би такво пасиште уочио чак на обронцима Оне-тамо-горе која се налазила одмах иза свима другима последње видне горе, што значи да дотле још нико није стизао, макар из његове жупе... И када се најзад обрео на Оној-тамо-гори, знао је да се није преварио. Чуло се како Гранава слатко мљаска, затим прежива, повремено га својим крављим језиком, у знак захвалности, дахћући, топло облизује по образима... Он је пак могао да ужива у опојном мирису, мекоти влади под табанима, мада се некада и сасвим скидао, тако се наг по трави поребарке котрљао – од самог врха падине па до миле воље...

А када га жеља за котрљањем прође, обично би сео на један овећи, усамљени камен, да би остатак дана посматрао своје село... Посебно своју кућу... Нарочито своје укућане у дворишту, оне исте укућане које није најјасније разазнавао изблиза, када би се свечери вратио са Гранавом, несразмерно именованом кравицом... Заправо, Довоља је растао гледајући да нешто види тако што ће да се измакне. Тако је лакше трпео своју очињу ману, полако увиђајући да та његова далековидост има и одређену предност.

Рецимо, не само да је од своје куће јасно могао да уочи Ону-тамо-гору, већ и сокола како се изнад ње вије... И када на Ону-тамо-гору стигне, не само да је видео сокола како се и даље вије, то би одатле већ могао свако, него је могао да види и његове очи... Ово

је већ само по себи било необично, јер ни соко није нарочито крупан, камоли његове очи, али је веће чудо то што је Довоља могао да види и његове зенице... Мада је и то „чудна ми чуда“, јер је Довоља у тим зеницама, у зеницама сокола што се у висини вије, могао да види и обресе онога што соко зре, види одозгоре: многа друга села, учестало или оретко отачкана кућама... Избраздане пољане и ливаде, винограде и вртове, оивичене глоговим врзинама да се не ресају када задувају ветрине... Потоке и реке, стазе и путеве, као дебље кончиће или тање конце проткане на местима која се зову укрштање, или ушће, или брод, место преласка воде... А у тој распрострајој кончаној мрежи „похватане“ ратаре за ралом, пливаче са навоштеном бошчом на глави, љуљаве чунове и занете скеле, трговце што обилазе панађуре, стада јагањаца потераних на продају, свечано одевене сватове, погружене спроводе, упорне путнике пешаке, споре товарне запреге, брзе коњанике-скоротече, размештаје војних десетина, страже које се са граница повлаче... Недуго затим, онако како се Отоманско царство ширило, и избеглице... Једанпут чак и нешто као литије, пренос моштију неког свеца, чудотворне иконе, шта ли је... И, наравно, шуме... Ако ли мало боље загледне очи сокола: шуме које се грм за грмом, младица за младицом, стабаоце за стабаоцем, с пролећа мичу, пуштају нове коренове и тако се једва приметно пењу уз планинске венце... Шта ти је био живот већ десетогодишњег Довоље! Није могао да види корњачу у трави како крај његових ногу једва мили или под оклопом кути, свој век успорено дише... Али је могао да види сокола и све оно што види соко,

величанствена птица, узвишено се вијући, шестарећи над светом као над раскошно украшеном писаницом, јајетом шараним пред васкршње празнике!

Утеха је била и то што су се промене дешавале у кући. Сада је иза својих леђа све ређе чуо:

– Мали није способан за било шта друго осим за чување кравице. Штета, од њега неће ништа да буде. Где му дадосмо тако крупно име, опет смо погрешили као и ономад с Гранавом, ишли смо уз нос Господу који о свему одлучује... И људе и марву треба именовати тек када се види у шта ће да израсту... Сумњам да ћемо моћи и да га оженимо. Која ће штети онога који није способан ни да је мило гледи у колу?! А ако се таква и нађе, он неће моћи да је пази! Љубиће је отприлике, док јој не досади и иза стогова не почне са другима да се налази!

– Да је макар прави слепац, могли бисмо да га пошаљемо у прошњу. Добри људи би давали да га краће гледају. Они још бољи само зато да им се с очију саклони што пре.

– Сипај му мање, и иначе је мањкав, захвалиће, неће ни да примети.

То је Довоља све ређе чуо иза леђа, а све чешће је био затечен похвалама:

– Реци нам, душо, куда водиш Гранаву? Чини се да је од твоје испаше све бокатија, још мало недостаје да дорасте до свог имена! Бог је велик, он никада не греша, некада мало окасни, али никада не греша!

– Довоља, око наше бистро на небесима, Гранаву даје млека као да није она наша! Сада, када варимо

мужу, и код нас може да кипи! Из других кућа долазе да гледају колико смо се заимали... Све седе око котла и зуре како у њему клобучи... А има и оних који су због тога љубоморни!

– Сипај му више, и иначе је заслужио, нека види какви смо, колико смо му благодарни!

Ипак. И, опет, ипак. Мада неки не воле понављања, мрште се, све као у животу раде непоновљиво, све што су они рекли је трожучно, уједно прво, по важности средишње, али и потоње, вечито. Ипак, најлепше је било то што су укућани од већ једанаестогодишњег Довоље, мало-мало, па умало свако вече, уз огњиште, искали да им препричава шта све одока види соко што се вије изнад Оне-тамо-горе:

– Дете, причај даље... Шта раде ти људи, живи ли се у њиховим селима боље? Каква им је јара шеница, када сеју јечам, раж и овас, када врху просо, жању сирак?

– Није могуће? И тога има?! Немој да претерујеш, зар су ти каравани толико дугачки?! Е, да су мазге мрави, а шуме влати, било би их за мравињак у трави?! Па, колико им времена треба да прођу?! И иду још даље?! Докле?! Чак до престоног Београда?! Их, и на другу страну?! До мора?! Значи све то постоји?! Признајемо да смо мало сумњали... Чули јесмо, али нисмо веровали. Значи ли то да се и у Београду и на обали мора овако о нама говори?

– Довоља, што лепо, навелико приповедаш! А још је лепше што се и ми сами, а нисмо се одавде ни за макац макли... Најлепше је што се и ми, уз тебе, уз твоју

причу, осећамо као већи! Добро, знамо да нисмо, али се макар осећамо као знатнији!

На ово последње, искрен, какво може да буде већ дванаестогодишње дете, Довоља је одговарао:

– Ништа се није променило. И ја се, када вам пре-причавам, осећам великим, знам да нисам и знам да то није могуће, али је тај осећај у мени: од мене замашнији!

КРЕЧ

„РЕЧЕНО ЈЕ.“

ПЛЕМЕНИТИ, ПРЕОБУЧЕН У НИШЧЕГ... Довоља је растао... Много више него што се то примећивало. Отприлике је напунио, можда мало и превалио тринаесту, када се збило нешто што ће његов живот сасвим да промени. Односно, није баш да се то нешто збило одједном, већ се полако дешавало, „на његове очи збирало“, спрва једва уобличавало...

Видео је са оног свог усамљеног камена, на оној ливади, на оној падини, на Оној-тамо-гори... Могао је да види, јер се то није дешавало одмах ту него поиздаље, колико да се низ траву до миле воље котрљаш као дете... Па, као дечак да устанеш, поскочиш, да се отресеш, наместиш косе... И тако се, као момак уљуђен, низ стрмину још спушташ, чак до доле, до у низину, до крај речице... Могао је Довоља тамо да види, а не силазећи, једног човека... Судећи по одећи није био великаш, али по свему другоме што није видно изгледао је као да јесте... Могао је Довоља да види тог

човека племенитог рода, као преобученог у нишчег, како лута, а уједно с неком намером усредсређено ходи... Могао је да види тог човека како даље одлази, па се враћа, све се на једном месту крај речице нешто премишљајући...

Да би предвече замакао у сумрак. Где? Чак ни Довоља није могао да види.

ПОСТЕЉА У ТРАВИ... Да би се исти човек кроз неколико дана вратио истим путем којим је пре неколико дана отишао... И нема сумње да је на ономе истом месту крај речице, на начин пустињака преноћио... С облијим каменом под главом, покривен ширим листовима папрати.

Изгледа да није лоше спавао, јер га је Довоља сутрадан, стигавши са Гранавом на Ону-тамо-гору, видео како се буди, иако је сунце теменом већ ударало о подне... Видео је Довоља како се човек протеже, устаје, у речици мије лице, једну дивљу јабучицу бере, до петељке је једе, а затим под обли камен слаже широке листове папрати, па рукама пролази кроз улеглу траву не би ли је придигао, онако како се лежај затеже, као што сваки пустињак брине о уредности постеље која неком другом пустињаку већ сутрадан може да буде од користи.

Да би се вратио одакле је дошао, чак ни Довоља није могао да види где.

МЕСТО ЗА СОПСТВЕНИ ГРОБ... Да би се онај човек опет вратио, истина тек наредне седмице, сада на племенитом коњу у галопу, у великашкој одећи чији

су се крајеви вили... Толико су били виловити да се нису смирили чак ни када је тај човек на оном истом месту отресиито сјахао на начин на који то раде људи који добро знају где су стигли.

И затим је, пошто се све на њему и око њега најзад умирило, у тој заветрини спокојно лежао у трави, с оним истим облим каменом под главом, уопште се не померајући, склопивши очи... Све време је грицкао сламчицу, иначе би изгледало као да није жив, као да је ту дошао само зато не би ли испробао место за сопствени гроб, покушао да спозна да ли му место пристаје за вечну гробницу, да ли би ту могао занавек миран да лежи.

Да би онда нагло устао, посео племенитог коња и у галопу, у великашкој одећи што се за њим опет развила, отишао одакле је и дошао, незнано куд.

ЗАПЕТИ ХРТОВИ, УЗМАХАНИ СОКОЛОВИ...

Да би се изненада вратио кроз два месеца, сада не само на племенитом коњу, не само у виловитој великашкој одећи, већ и овенчан жеженим венцем, са многобројном узвиситом дворском пратњом, са искусним псаром и дугоногим псима увучених слабина, са соколима који лепећу крилима на кожним рукавицама соколара, као да они у канџама носе њих, а не да је обрнуто.

И тај је великаш на оном истом месту боравио, не спавајући, два дана лицем окренут сунцу, две ноћу зурећи у ватру, све време ћутећи... Док су сви ини чекали шта ће он да каже, хоће ли да проговори... Узвисита дворска пратња дан и ноћ стојећи, с ноге на

ногу се премештајући, не баш срећна што тако мора да дрежди, уместо да у перинама беспосличично... Чекали су и дугоноги пси увучених слабина, изгледа да су то били хртови, у оном полагају из којег могу одмах да потрче онамо куд им искусни псар нареди... Чекали су и соколови, непрестанце машући крилима, канџама повлачећи кожане рукавице и руке соколар, један се, мање крупан, већ уздигао изнад земљице, не много, али за толико да испод њега може да се подметне пергаментни лист.

И пошто човек са жеженим венцем није рекао ништа осим што је заповедио повратак, сви други су га послушали... Соколови су се смирили, крила прибили уз тело, сада су само поспано жмиркали, онај мање крупан соколар је одахнуо, опет је стао на земљицу и за сваки случај свом соколу на главу навукао кожну капицу, уједно повез за очи... Хртови су спустили предњу ногу, нису више били као запети... А чланови високе пратње су једва једном мало живнули, није лако два дана и две ноћи мирно стајати, сваки је ставио длан на трбух, па се горњом половином тела најниже могуће наклонио, хвала богу вратиће се на двор да беспосличично.

Сви га послушали, као да је наређење изрекао, као да је повратак наредио нико други до господар свих српских земаља, деспот Стефан Лазаревић.

ОД РУКЕ! Да би се вратио тек кроз три месеца. Сада са свима онима које је прошли пут предводио, али и са једним човеком нарочитог држања, одевеним као да монах и јесте и није. Који пак ништа друго на

оном истом месту није радио него је три дана и три ноћи непрестанце писао, стојећи за нарочитим столом, високим таман толико да сеже до места где му се пупак налази... Непрестанце је писао као да проба какав је управо ту сјај сунца, какав је сјај месеца, како ваздух струји, суши ли ваљано исписане редове, час гледајући горе, у небо, час гледајући доле, у исписане странице... Три дана и три ноћи тако, у слово, непрестанце. А четвртог дана, тај је човек, одевен као да монах и јесте и није, тај је човек само нешто потврдио главом оном човеку овенчаном жеженим венцем. Довоља није приметио је ли тај који је писао померио усне, само је јасно видео како потврђује главом, у знак тога да је сагласан са нечим што му је предложено пре него што је ту стигао.

И онда је Довоља видео, а то је изгледа био збир свега до тада, видео је како онај са жеженим венцем, такође без речи, младом војнику из своје пратње кажипрстом показује, упире у кртичњак, један од многих на томе месту крај речице.

И видео је како тај из пратње, мада војник никада не оставља оружје, одлаже бојни самострел... И како узима трнокоп... И како замахује, ударивши без грешке, раскопавши кртичњак у облак земљане прашине.

И видео је Довоља затим, када се прах слегао, како човек са жеженим венцем узима овећи крчаг и мало га протресавши излива раније спремљено кречно млеко... Бело, да не може да буде беље... И како, од своје господске руке, на ономе месту, у трави, крај речице, чини бели крст! И онда своје дланове обелеле од цурка кречног млека отире о скупоцене хаљине,

као да је најобичнији рад, помоћниковог помоћника помоћник.

И видео је Довоља како затим сви одлазе, незнано куд... Али сада као да је било сасвим јасно да ће се вратити. Неки од њих и да би дуго, веома дуго, на овоме месту боравили!

ОПХОД! Тако је и било. Није прошло много, човек са жеженим венцем, као запетим псима и соколовима вољним да полете, дабоме и са свом оном пратњом, у којој се издвајао човек који монах и јесте и није, вратио се да би сред белог крста побо кочић, за њега везао кончић.

Па је онај млади војник опет одложио самострел и почео унатрашке да се удаљава од крста и кочића, размотавајући замашно клубе... А када је после више десетина корачаја клубе потрошио, у руци држећи само други крај затегнутог кончића, војник је кренуо да кружи.

Док је онај који је без сумње био господар ишао за њим и из крчага сипкао кречно млеко – чинећи савршени бели круг око белог крста где се некада налазио кртичњак.

И како су савршили пун опход, тако су отишли... Остављајући у трави основ – бели крст уписан у бели круг. Или, другачије посматрано – остављајући у трави бели круг у којем се налазио уписан бели крст.

ПРИЧА СЕ... Отприлике је све то Довоља дуго гледао са Оне-тамо-горе... Све је то месецима и месецима трајало... Нешто јесте разумео... Али, будући да је имао

непуних четрнаест година, нешто није... Опет, све се полако разјашњавало док је из вечери у вече слушао укућане или госте како уз ватру приповедају:

– Прича се по жупи да деспот Стефан Лазаревић окуда некуда лута прерушен у нишчег...

– Господар је преобучен ради тога што жели и одећу да усклади са наумом...

– Прича се да такав обилази и горе и поља и пустиње, тражећи најбоље и најприкладније место да уздигне цркву!

– Прича се још да у цркви жели да озида сопствену гробницу, да за живота одреди где ће вечно почивати...

– А онда, уз манастирско утврђење, жели да призида трпезарију и келије, не би ли се књиге у њима правилно писале и преписивале, тачно тумачиле и преводиле...

– Па је нашавши могуће место, позвао и свог учитеља Константина Филозофа, најобразованијег од свих у деспотовини, не би ли му он потврдио или одрекао да је управо ту дање и ноћно светло довољно добро, да ваздух струји таман толико да правовремено суши редове, али не и прејакно да би бркао и разносио пергаменте...

– А када је учитељ Константин Филозоф три дана и три ноћи то место пробао, затим и потврдио да је ваљано, прича се да је деспот Стефан Лазаревић лично, од своје руке, кречним млеком салио крст где ће бити Храм Свете Тројице!

– А онда кречним млеком и описао круг где ће бити положени темељи обзида манастирске порте...

– Ресаве. Речено је да ће тако да се зове!